

The background features a large, abstract composition of overlapping shapes. A prominent orange shape is on the left, with a pattern of black, elongated ovals scattered across it and extending into the white space above. To the right, there are large, solid-colored shapes in shades of green, purple, and yellow. A large, light pink shape occupies the bottom right corner, partially overlapping the orange shape.

Roma Youth, Activism & Art

Zkušenosti mladých Romů a Romek
se zahraničními výjezdy

Financováno z programu Erasmus+ v rámci projektu „Roma and Artists for Society“ č. 2020-1-CZ01-KA227-YOU-094455.

Financováno Evropskou unií. Názory vyjádřené jsou názory autora a neodráží nutně oficiální stanovisko Evropské unie či Evropské výkonné agentury pro vzdělávání a kulturu (EACEA). Evropská unie ani EACEA za vyjádřené názory nenesou odpovědnost.

Roma Youth, Activism & Art

Zkušenosti mladých Romů a Romek
se zahraničními výjezdy

**Vojtěch Indra, Vendula Strnadová, Michal Kubík, Nikol Muselíková,
Kriszti Scholtz
Redakční úpravy a korektury: Kristina Studená, Michaela Švestková
Grafika: Denisa Kuimcidis**

**IQ Roma servis, z.s., Vzdělávací program Gendalos
www.iqrs.cz www.gendalos.cz**

Brno, 2023

Obsah

Úvod	5
Metodologie	6
Příběhy účastníků a účastnic	7
Petr	8
Kája	11
Janka	14
Majo	18
Debi	22
Saci	25
Analýza příběhů	28
Studium, dobrovolnictví a plány do budoucna	29
Zahraniční stáže	30
Vnitřní a vnější zdroje k překonávání obav a bariér	31
Účastnické projekty	32
Romské komunity a svět očima mladých lidí	33
Reflexe organizátorek	35
Partnerské organizace	39
IQ Roma servis	40
Divé maky	40
Subjective values foundation	41
Závěr	42

Úvod

Publikace *Roma Youth & Art* sleduje zahraniční zkušenost celkem šesti mladých lidí, kteří v rámci projektu *ROMAS: Roma Students and Artists for Society* vycestovali na zahraniční stáž. Jejich příběhy jsou prvním důležitým příspěvkem do diskuze, jakým způsobem prožívají mladí lidé, kteří se v životě potýkali se sociálním vyloučením či jím jsou ohroženi, cestování a pobyt mimo domov.

Projekt *ROMAS* v sobě zahrnoval řadu aktivit, které měly jako celek umožňovat účastníkům* cím, aby poznávali svět kolem sebe a zároveň aby objevovali své vlastnosti a dovednosti, které jim prostředí a situace, v nichž se běžně nachází, neumožňují.

Jednou z důležitých součástí byly právě zahraniční mobility – skupinové i individuální. Z předchozích zkušeností, z pozice organizátorské i účastnické, dobře víme, jak jsou tyto mezinárodní akce přínosem pro rozvoj vnitřního světa jedince, pro nový pohled na vlastní život, kulturní a sociální rámec, v němž se pohybujeme, že je to také prostor pro konfrontaci s novými světy, o nichž jsme jako jedinci měli možná řadu stereotypů.

Individuální stáže a výjezdy považujeme za formující zkušenost, kterou můžeme jako organizace pracující s ohroženou mládeží zprostředkovat. Mladí lidé se ocitají často poprvé sami v zahraničí, odkázání na své schopnosti komunikovat v jiném jazyce, pohybovat a orientovat se v cizím prostředí, organizovat si svůj čas. Jedná se o výzvu, která pokud bude dobře zvládnutá, přispívá k posílení sebedůvěry mladého člověka i podpoře pozitivního náhledu na sebe sama.

Mobility jsme realizovali v rámci projektu *ROMAS: Roma Students and Artists for Society*, který propojí ačkoliv až po přípravu na maturitu. Díky podpoře zjišťují, v čem vynikají a kým by jednou chtěli být. Rostou z nich angažovaní a sebevědomí lidé, kteří jsou odhodláni si jít za svým i podílet se na lepším světě kolem sebe.

Metodologie

Následující kapitoly obsahují šest případových studií romských studentů z různých zemí, kteří v rámci projektu ROMAS vyjeli na zahraniční stáž. Zahraniční stáže jsou zdrojem výrazného rozvoje jejich účastníků. Chtěli jsme je proto zachytit způsobem, který identifikuje prvky, jež budou pak aplikovatelné při obdobné práci s mládeží. Výjezdy romské mládeže do zahraničí jsou velmi řídké z důvodu různých bariér, kterým tito mladí lidé čelí. Případové studie se tak snaží zachytit průchod unikátní zahraniční zkušeností romskými účastníky, snaží se umožnit lepší pochopení toho, jak se sociálně znevýhodnění mladí lidé cítí, co prožívají, jak tuto zkušenost vnímají, jak se rozvíjí, nebo kde jsou jejich zdroje pro odolnost vůči stresovým situacím. Soubor případových studií slouží také jako dobrá praxe a ukazuje, které aspekty zahraničních stáží fungují dobře, nebo u kterých je naopak prostor pro zlepšení.

Případové studie vznikly na základě rozhovorů s těmito mladými lidmi. Rozhovory probíhaly od listopadu 2022 do března 2023, tedy po návratu studentů ze stáže. Za každou zúčastněnou zemi (Česká republika, Slovensko, Maďarsko) proběhly rozhovory se dvěma studenty. Rozhovory byly vedeny polostrukturovaně; předem připravená sada otázek umožnila zodpovědět všechny hlavní témata, zároveň ale při rozhovorech nebylo bráněno odbočkám k jiným tématům.

Přepisy rozhovorů pak sloužily jako zdroj pro tvorbu jednotlivých příběhů účastníků a účastnic, neboli případových studií. Případové studie se nesnaží být komplexními životopisy těchto lidí, nezahrnují veškeré aspekty jejich života. Soustředili jsme se především na tři hlavní oblasti relevantní pro projekt ROMAS: **na aspirace, zkušenosti a schopnosti mladých lidí, na zahraniční stáže** a na **oblast romské životní zkušenosti, identity a komunity**.

Všech šest rozhovorů a z nich utvořených příběhů je zhodnoceno jako celek v závěrečné analýze, která má za cíl zdůraznit hlavní zjištění případových studií. Je v ní poukázáno na opakující se vzorce a výpovědi v rozhovorech, nebo naopak na zajímavé odlišnosti mezi nimi. Zaměřuje se především na studium a životní aspirace respondentů, na zhodnocení jejich zahraničních stáží, na vymezení jejich zdrojů k překonávání nejrůznějších bariér a obav a na to, jakým způsobem mladí lidé přemýšlí o vlastních i cizích komunitách a také o různých společenských otázkách.

**Příběhy účastníků
a účastnic**

Petr

Petr je studentem ekonomiky a manažmentu na Mendelově univerzitě v Brně. Má dvacet jedna let. Na svém oboru je velmi spokojený a kromě studia dochází také na stáž v Komerční bance a aktivně se podílí na činnosti organizace IQ Roma servis, ať už účastí na akcích, nebo poskytováním doučování angličtiny studentům základních i středních škol. Ve volném čase, kterého mu dle svých slov moc nezbyvá, někdy i rád prokrastinuje, například sledováním seriálů.

Petr se už dlouhou dobu zabývá politickým děním. Myslí si, že politici se nezajímají o mladé lidi, a tím pádem se ani mladí tolik nezajímají o politiku. Proto se rozhodl rozjet kampaň *Bud' slyšet!*, které se v poslední době intenzivně věnuje. V rámci této kampaně vede rozhovory s politiky i prezidentskými kandidáty a usiluje o zvýšení volební účasti mladých lidí nejen z romské komunity. V budoucnu by se chtěl Petr nadále věnovat ekonomii i pomoci Romům. Přál by si například, aby se zlepšila finanční gramotnost romských dětí.

Se zahraničními stážemi má Petr bohatou zkušenost. Díky různým organizacím a stipendijním programům byl už například v Belgii, Španělsku, Anglii, Německu, nebo v USA, kam se dostal díky tomu, že ho na stáž vybrala americká ambasáda. O přínosu těchto výjezdů Petr nepochybuje: „Vždycky mi to dá strašně moc. I lidi, co tam potkám. Je taky strašně fajn věci porovnávat, například moje české zázemí s kulturou ostatních zemí, nebo ostatní země navzájem. Vždycky mě to obohacuje.“

Petr ale v zahraničí neztrácí kontakt s vlastními kořeny a komunitou, na výjezdech se často zajímá o témata spojená s Romy a jejich postavením v tamních společnostech. Na výjezdu do Maďarska se v rámci svého projektu zamýšlel nad rozdíly mezi životní zkušeností Romů v Maďarsku a v České republice a nad stavem *olašské kultury*² v těchto zemích. Svoje dojmy z výjezdů se také snaží šířit dál po svém okolí: „Vždycky, když jedu, tak si z toho určitě něco беру a tu zkušenost předávám dál.“ Inspirací pro něj byli i vrstevníci a kamarádi, které na výjezdech potkal – na Maltě mu například pomohli s formou jeho kampaně. Mnoho kontaktů s kamarády z výjezdů Petr stále udržuje.

Přínos výjezdů pro Petra spočívá i v tom, že se na nich rozmluvil anglicky: „Na tom prvním výjezdu v Belgii jsem pochopil, že se nemusím stydět mluvit anglicky a že je mi vlastně jedno, když dělám chyby, že prostě budu mluvit. A od té doby se to zlepšuje a teď už doučuju angličtinu a tolik se nestydím.“ I tento přístup se snaží předat ostatním. Ke svému doučování říká: „Baví mě to. Myslím, že je fajn, když dávám něco zpět své komunitě. Beru to tak, že tím i pomáhám.“ Petr také mluví o tom, že se díky výjezdům více osamostatnil, a že ho každý zahraniční pobyt určitě někam posunul.

I svoji nejnovější stáž v Budapešti Petr hodnotí jednoznačně pozitivně. Bavilo ho nahlédnout do fungování organizace Subjective Values Foundation, a porovnávat ho s činností IQ Roma servis. Seznámil se také se situací Romů

Petr a prezident Pavel v rámci kampaně Bud' slyšet! A Petr v evropském parlamentu.

v Maďarsku, a zúčastnil se workshopu o etice fotografování, který ho velmi zaujal. Budapešť má podle Petra své krásy, a také zjistil, že maďarská kuchyně je mnohem bližší té romské, než si myslel.

Když se Petr zamýšlí nad tím, proč někteří jeho vrstevníci nevyužívají možnosti *výjezdů do zahraničí*, napadá ho třeba to, že oni nebo jejich rodiny můžou mít strach z neznáma, nebo z toho, že nemají dostatečně dobrou angličtinu na to, aby takovou stáž zvládli. Petr ale doufá, že co nejdříve lidi tyto strachy překoná a že budou využívat příležitosti, kterých je dle jeho slov opravdu spousta. Sám se snaží ostatní studenty k výjezdům motivovat: „Několikrát jsem na různých setkáních mluvil o svých zážitcích ze zahraničí a vyzýval jsem ty studenty, aby taky někam jeli.“

Petrova rodina ho v mnohých aktivitách podporuje a tlačí ho k tomu, aby studoval. Od té doby, co je na vysoké škole, už sice vše stojí především na něm samotném, určitý tlak od rodiny ale stále cítí. Přes jistou počáteční opatrnost rodiče Petra vždy podpořili i při jeho výjezdech do zahraničí. Teď už se o něj prý ani nějak zvlášť nebojí, když někam jede. Petr si význam této podpory uvědomuje, a velmi si jí váží: „Musím říct, že od lidí často slyším, že třeba nemají v rodině takovou oporu. Mám vlastně asi štěstí, že mě takto podporují.“

---

1 Občanská angažovanost

Být občansky angažovaný znamená aktivně se účastnit společenského a politického dění a nebýt tak lhostejní k věcem, které ovlivňují nás a naše okolí. Občanská angažovanost může nabývat různých podob, od účasti na společenských a kulturních akcích, diskuzích nebo protestech, přes dobrovolnictví, chození k volbám, členství v různých spolcích, tvorbě vlastních společensky prospěšných projektů a mnoho dalšího.

2 Olašští Romové

Olašští Romové jsou jednou z větví Romského národa. Do střední Evropy přicházeli z rumunského knížectví Valašsko od poloviny 19. století. Na českém území žije přibližně 25 tisíc olašských Romů. Mají vlastní dialekt.

3 Zahraniční stáže a pobyty

Vyjet do zahraničí i na dlouhodobější pobyt je dnes jednodušší než kdy předtím. Nejznámější je program Erasmus+, v rámci kterého byl realizován i projekt ROMAS. V rámci programu Erasmus+ může vyjet každý mladý člověk na různě dlouhou dobu, navíc mu program většinou pokryje plnou výši cestovného, ubytování, stravu, zdravotní pojištění a někdy také kapesné. Další možnosti jsou Evropské sbory solidarity, se kterými může na zahraniční pobyt vyjet kdokoliv od 18 do 30 let, či další stipendijní programy (výměny mládeže a školení), nebo různé formy takzvaného work and travel – pracuj a cestuj.

Kája

Kája je devatenáctiletá studentka sociální činnosti v Brně. Má mladší sestru, která taky spolupracuje s organizací IQ Roma servis. V průběhu života se její vztah ke studiu nějak zásadně neměnil a školu vždy vnímala jako místo, kam jednoduše musí chodit. Zároveň ale říká, že si nedokáže představit, že by nechodila na střední školu a nechápe ty, kteří se po základní škole rozhodnou jen sedět doma a být závislí na někom jiném. Považuje za důležité úspěšně složit maturitu, která ji čeká na jaře 2023. Poté by ráda nastoupila na Sociální pedagogiku na Masarykově univerzitě. Nebrání se ale ani jiným oborům souvisejícím s pedagogikou nebo sociální prací a to i proto, že jí vždy bavila komunikace s lidmi. Do budoucna uvažuje například o práci v mateřské škole.

Aktuálně je jejím velkým koníčkem sledování filmů a seriálů všemožných žánrů. Ačkoliv nejčastěji se dívá na filmy v češtině, uznává, že některé snímky mají tak špatný dabing, že je lepší je sledovat v originále a procvičovat si tak cizí jazyk.

*Kája během stáže
v Bratislavě.*

Kája vzpomíná, že když bylo studentům z IQ Roma Servis poprvé nabídnuto vyrazit na zahraniční stáž, spousta z nich se pro možnost nadchla. Nakonec jich ale překvapivě vyrazilo jen pár. Naopak sama Kája říká, že se od mala do všeho hnala po hlavě a musela být „všude, kde se něco dělo“. I z toho důvodu se rozhodla v rámci ROMAS absolvovat několikadenní pobyt v Budapešti, kde trávila čas s dalšími maďarskými a slovenskými studenty, a také camp a individuální stáž v Bratislavě. Vnímá, že se jedná o mimořádné příležitosti, kterých by bylo škoda nevyužít: „Jako jet někam jen tak na týden se vším všudy a ještě se něco dozvědět, to se člověku jen tak nenaskytne.“ Vyhovuje jí, když má možnost podílet se na denním programu a vybírat si místa, která navštíví. Zatím si ale netroufá vyrazit do zahraničí na více než čtrnáct dní a také se vyhýbá cestování letadlem, ze kterého má strach.

Protože má Kája pocit, že nemluví příliš dobře anglicky, uvítala možnost jet na Slovensko i proto, že se zde bez problémů domluví česky. Uklidňuje ji také myšlenka, že kdyby se cokoliv stalo, jednoduše se ze sousedních států dostane zpět do Brna.

Rodiče se o Káju před odjezdem do zahraničí nejdříve báli. Ona se však nenechala odradit, a to ani skutečností, že vlastně vůbec nevěděla, co ji čeká: „V Budapešti jsem věděla, jak to zhruba bude, ale když jsem jela na to Slovensko sama, tak jsem vlastně nevěděla, do čeho jdu. Jen jsem prostě věděla, že bude sranda, to bylo tak vše. Nedokázala jsem si představit, co se tam bude dít, ale to, co jsem nakonec zažila, fakt stálo za to. To jsou nepopsatelné věci.“ Kromě strachu rodičů musela Kája překonat před odjezdem i další překážky, jednu chvíli to dokonce vypadalo, že nebude moct odjet. Nakonec se ale nenechala odradit a do Bratislavy vyrazila.

Během své stáže v Bratislavě si Kája uvědomila, že mezi lidmi z Česka občas kolují o Slovensku různé věci, či méně pozitivní *předsudky*⁴. Díky pobytu si tak na slovenskou kulturu mohla udělat vlastní názor. V rámci svého projektu se na Slovensku setkávala s Romy, zjišťovala, jaké mají sny a sepisovala jejich příběhy. Dospěla k závěru, že Romové mají navzájem mnoho společného, bez ohledu na to, v jaké zemi žijí. Navštívila mimo jiné romskou osadu v Plaveckém Štvrtku, což je místo, kam by se dle svých slov určitě jen tak sama nedostala. V paměti jí nejmíc utkvěl příběh dívky, která úspěšně dokončila střední školu, ale stále se cítila být s osadou silně spjatá: „Ona si šla prostě za svým. Když jsem se jí zeptala, jestli by to nechtěla změnit, tak řekla, že už by ani nedokázala tu osadu opustit a žít někde jinde. Že ona už je prostě tak zvyklá.”

Kája se podělila také o historku, kdy se jí podařilo v Bratislavě setkat se a vyfotit s jednou populární slovenskou influencerkou. I díky tomuto zážitku si ověřila, že jsou lidé naživo mnohdy úplně jiní, než jak se prezentují na sociálních sítích.

Během stáží potkala Kája dle svých slov plno skvělých lidí, kteří pozitivně ovlivnili její pohled na svět, a s nimiž ji pojí hodně zábavných vzpomínek: „To je nezapomenutelný ty zážitky, fakt doslova nezapomenutelný, co všechno se tam dá zažít. Třeba když nás posílali spát a my jsme utíkali. Vždycky jsme chodili spát pozdě. Tam když se hraje a když se zpívá tak nic nenaděláš.” S některými z těchto lidí je v kontaktu doposud. Tyto zahraniční vztahy považuje za speciální i kvůli jedinečnosti osobního setkání: „My nemáme možnost se vidět vícekrát do roka, máme tu možnost jen jednou za rok. A tím je to možná jináč.”

Nyní si Kája uvědomuje, že je díky pobytům samostatnější. Pokud bude mít příležitost zase někam odjet, ráda ji využije, a to i kdyby kvůli případné jazykové bariéře měla s novými přáteli komunikovat tzv. rukama nohama. V budoucnu by chtěla vidět například Londýn, Paříž a Amsterdam, nebo si užila dovolenou na Bali. Ráda by své zkušenosti ze zahraničních pobytů předala i dalším studentům a kdyby měla možnost, pobavila by se s nimi o tom, proč si myslí, že je dobré takovou zkušenost podstoupit. Těm, kteří se stále nemohou rozhodnout, zda někam odjet nebo ne, vzkazuje následující: „Ať neváhají. Aspoň tak víc poznají sami sebe, co dokážou a v čem jsou dobří.”

---

4 Předsudky

Předsudek je zakořeněný názor, který není založený na opravdovém poznání reality, ale na pouhých předpokladech. Předsudky mohou být velmi škodlivé, pokud nějakým způsobem předem hodnotí druhé lidi na základě jejich příslušnosti (ať už reálné, nebo domnělé) k určité skupině nebo kategorii lidí. Předsudky tedy mohou být nepodložené negativní názory na příslušníky různých etnických menšin, sexuálních menšin, lidí jiného politického smýšlení, věku, tělesné schopnosti, zaměstnání, a tak dále.

Janka

Janka je dvacetiletá studentka posledního ročníku dvojjazyčného gymnázia ve slovenské Banské Bystrici. I přes původní zájem o chemii a fyziku ji teď baví především jazyky a historie. Po gymnáziu zvažuje studium práva, romistiky nebo etnologie. Každopádně už má jasno v tom, že chce pracovat s lidmi. Láká ji ale i možnost založení vlastního vydavatelství. Přijde jí totiž, že existující velká vydavatelství na Slovensku nedávají dostatečný prostor začínajícím a menším autorům.

Ve volném čase ráda čte, maluje a fotí. Ráda také tráví čas se svými kamarády. Celkově se snaží zapojovat do dění v romské komunitě co nejvíc to jde. Janka pracuje jako *dobrovolná*⁵ poradkyně pro romské děti, které jsou adoptované do neromských rodin: „Pracujeme s nimi většinou proto, že byli do svých rodin přijatí ve velmi mladém věku. Někdy ani nevědí, že jsou Romové, a my je připravujeme na to, že tomu dítěti třeba jednou někdo řekne, že je Cikán, nebo že se mu třeba budou vysmívat, že je smradlavé a nebo budou poukazovat na to, že je jiné, než jeho rodiče. Zároveň ty děti učíme najít si cestu zpět k romské komunitě – například tím, že spolu posloucháme romské písničky, díváme se na romské filmy, nebo v konverzaci s nimi používáme romské výrazy. Snažíme se s nimi o propojování těch dvou světů, a o to, abychom se v obou světech cítili komfortně. Zároveň pracujeme i s jejich adoptivními rodiči, když mají nějaké otázky.“

Je také stipendistka organizace Divé maky, v rámci které každé léto připravuje program na romský festival v Bratislavě: „Jsem součástí divadelní sekce. Připravujeme si půlhodinové představení s romskou tematikou, například o romské historii, abychom vzdělávali majoritu“.

Janka už má za sebou více zahraničních pobytů. V patnácti letech byla na měsíc ve Španělsku, v sedmnácti vyjela na rok do USA, kde studovala na místní střední škole. Kromě toho byla na kratších týdenních stážích v Polsku a v České republice.

V rámci projektu ROMAS vyjela na týdenní stáž do Maďarska. Zaměřovala se zde především na porovnávání slovenské a maďarské romské komunity, dělala rozhovory s místními Romy a fotila. Jejím cílem bylo ale i více poznat Budapešť, protože prý miluje cestování a poznávání kultur. Janka při navštívení několika romských rodin z oblasti u města Debrecín s překvapením zjistila, že se na tomto místě romská kultura z více důvodů neudrží tak aktivně, jak je zvyklá z domova: „U nás na Slovensku se běžně dělají romské festivaly nebo romské tábory, je tu romský folklorní soubor, tady jsem to vnímala úplně jinak.“ Překvapilo ji také, že romské komunity v Maďarsku nejsou příliš rozšířené po celé zemi, že jsou spíše koncentrované do určitých lokalit. Celkově si ale ze svých zahraničních zkušeností prý odnesla, že „romské komunity vždy řeší ty samé problémy, a je jedno jací Romové to jsou, jestli olašští a nebo jiní. Vždy tam je *rasismus*⁶ a vždy se najdou takoví lidé, kteří chtějí lidi odlišovat a chtějí být lepší než někdo jiný.“

Janka svůj projekt nestihla dokončit přímo na stáži, do příště by podle ní bylo lepší, kdyby s přípravou rozhovorů začala už dříve před výjezdem. Nyní má v plánu v projektu pokračovat tak, že by z realizovaných rozhovorů s maďarskými Romy sepsala články, které by postupně publikovala i s nahozenými fotografiemi na internetový blog. Celá tato forma tvorby je pro Janku nová. Psala už sice články pro média, nikdy si je ale nezveřejňovala sama, a taky nepsala přímo o její zkušenosti. Celý projekt jí prý určitě dal velký prostor pro seberealizaci: „Vždy jsem chtěla takto využít focení a psaní, a v Budapešti jsem měla šanci to udělat. Tak uvidíme, co z toho vznikne, až to dopíšu.“

Janka a Petr během stáže v Budapešti.

Na otázku, jestli na stáži potkala nějakého inspirativního člověka, Janka odpovídá: „Nejinspirativnější byla jedna z romských rodin, se kterou jsem dělala rozhovor během stáže. Tehdy jsem si doopravdy uvědomila, že existují chudí lidé, kteří opravdu potřebují pomoc a nemá jim ji kdo podat. Kdyby tam nebyl lštván, tak nevím, jak by to s nimi dopadlo. Už teď to je špatné a neumím si představit, co by dělali bez pomoci. Přesto se mají rádi, přesto se snaží a manžel stále chodí do práce. Však na ten rozhovor doběhl z práce. Také mluvili o tom, jaké zdravotní problémy mají jejich děti, jaké měla máma problémy během těhotenství. Oni byli pro mě inspirativní, jakou lásku vůči sobě mají navzdory všem těm špatným okolnostem.“

Ze stáže si odnesla i mnoho dalších zážitků, byla například na plavbě lodí, autem projela velkou část Maďarska, a prošla si Budapešť, kde byla mimo jiné v muzeu House of Terror, které obsahuje expozice vztahující se k fašistickému a komunistickému režimu v Maďarsku. Janka oceňuje, že program byl flexibilní a sama si mohla říct, jakých aktivit se chce účastnit nebo co chce změnit. Jediná její výtka je, že jeden den nebyla předem jasná podoba programu, jinak podle Janky vše na stáži proběhlo velmi dobře.

Janka si také pochvaluje to, že mohla hodně mluvit v angličtině. I když už předtím mluvila plynule anglicky, v Maďarsku používala hodně odborných termínů, což ji prý zase někam posunulo. Je také ráda, že na stáži opět poznala nové lidi, které bude moct kdykoliv opět kontaktovat. Vztahy s lidmi z ciziny jsou pro Janku obecně velmi důležité: „Mně se velmi líbí jejich perspektiva, často hodně věcí vnímají úplně jinak. Velmi mě baví to porovnávat, a nakonec najít i podobnosti. Jakkoliv může být ten jejich stát vyspělý, tak nakonec řešíme ty stejné problémy.“ Další výhodou je pro ni třeba i to, že když má v mnoha zahraničních státech známé, kdykoliv za nimi může přijet a třeba i přespát, a tedy se v cizině více cítit jako doma.

Na závěr Janka svým vrstevníkům vzkazuje: „Ať na nějaký výjezd do zahraničí určitě jedou. Je to úžasná zkušenost, a navíc je to vlastně i dovolená. Máš možnost projít všechna turistická místa a poznat nové lidi. A když je ta stáž zaměřená na něco, co má člověk doopravdy rád, tak si tam užije úplně úžasný čas.“

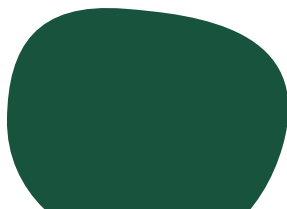
---

5 Dobrovolnictví

Dobrovolnictví spočívá v provádění nějaké společensky prospěšné činnosti bez nároku na finanční odměnu. Hodnota ve vykonané práci pro dobrovolníka většinou spočívá právě ve vědomí, že dělá smysluplnou a potřebnou činnost. Tou může být například pomoc druhým lidem, zlepšování stavu životního prostředí nebo zasazování se o změnu k lepšímu v nějaké konkrétní oblasti. Dobrovolnictví může probíhat v rámci neziskových organizací, ale i mimo ně.

6 Rasismus

Rasismus je forma diskriminace, která se vyznačuje předpojatým postojem k jednotlivcům nebo skupinám na základě jejich rasy nebo etnického původu. Tento postoj je často založen na předsudcích a stereotypech. Může nabývat různých podob, od rasismu na mezilidské, osobní úrovni, až po rasismus zakořeněný v celospolečenských strukturách – rasismus strukturální a institucionální. Rasismus vede k nerovnosti a marginalizaci rasových a etnických menšin a je v rozporu s principem rovnosti a lidských práv.

Majo

Majo je devatenáctiletý student prvního ročníku slovenského jazyka a literatury v kombinaci s estetikou na Filozofické fakultě Prešovské univerzity. Má silný vztah k psaní, k němuž ho prý nejvíce inspiruje každodenní život. Tvoří především poezii, ale zkouší psát například i povídky.

Blízký vztah má i k pedagogické činnosti, při studiu se věnuje práci s romskými dětmi. Na otázku, jak k takovému zájmu přišel, odpovídá: „Když jsem recenzoval knihy pro jeden knižní klub, tak mi nabídli pozici animátora na jejich letní dětské univerzitě. A já jsem tehdy ještě nevěděl, že jde o děti, které jsou z marginalizovaných lokalit, žijí segregovaně a že jsou maličci. To byly děti do nějakých sedmi, osmi let. Strávil jsem tam s nimi týden, a tehdy jsem si říkal, že je to pěkné, že bych tomu mohl pomoci nějak víc. A ta práce s dětmi mi nakonec tak přirostla k srdci, že jsem se rozhodl studovat učitelství.“

Do budoucna by tedy chtěl buď psát, nebo učit, a jak sám říká: „Když to budu dělat současně, tak to bude jen velké plus.“ Momentálně má navíc práci v Rozhlasu a televízii Slovenska, kde působí jako externí redaktor.

Majova zahraniční stáž v Brně v rámci projektu ROMAS nebyla jeho první. Byl už předtím na Erasmu ve francouzském Toulouse, v Praze jako mladý delegát na konferenci Dialog EU s mládeží, a v Bruselu na stáži u slovenského europoslance. Na nynější stáži v Brně Majo v rámci tvorby *angažovaného umění*⁷ psal básně o problematice bezdomovectví a rasismu. Tyto bás-

ně následně tiskl, laminoval a věšel na vhodná místa ve veřejném prostoru v Brně. Projekt měl úspěch, Majovi poté prý chodily fotky kolemjdoucích, jak si rozvěšené básně prohlížejí a čtou.

Takový způsob zveřejňování jeho tvorby Majo v Brně vyzkoušel poprvé, napadlo ho to až přímo při pobytu. A protože vidí, že měl ohlas, zvažuje v této formě šíření poezie pokračovat i doma na Slovensku. Nové pro něj bylo i zaměření těchto básní: „Pobyť pro mě byl rozvíjející i v tom, že jsem zjistil, že *antidiskriminačně zaměřená poezie*⁸ je taky fajn, a že bych jí možná v budoucnu mohl napsat víc. Takže jsem o sobě zjistil, že nemusím psát jen o nějakých pocitech a zážitcích, ale že jsou témata, s kterými pracuji, která jsou pro mě živá a která můžu převést i do poetického jazyka.”

Celkově si Majo stáží v Brně moc pochvaluje a město mu přirostlo k srdci: „Byl jsem ohromený tím vším. Bylo to velmi fajn.” Zalíbil se mu například místní streetart, jenž podle něj přesahuje pouhé „nepěkné graffiti”, na které je zvyklý z jiných měst. Také se mu líbilo, že je Brno už i poměrně multikulturní. Za pobyt toho stihl mnoho prožít, navštívil například Muzeum romské kultury, Hvězdárnu, nebo starou káznici, ve které byl na jazzovém koncertu. Nahlédl také do fungování organizace IQ Roma servis, kde ho bavilo sledovat „jaké různé aktivity se dějí a co všechno se dá vymyslet.”

Majo v Brně také poznal řadu pro něj zajímavých lidí, zdůrazňuje především velmi inspirativní setkání s hudebníkem Gejzou Horváthem: „Já pracuji s dětmi, které žijí segregovaně a ve špatných podmínkách. Pan Gejza je taky z východního Slovenska a taky vyrůstal v podobném prostředí – no a pracoval na sobě a dnes si dovolím říct, že je to celkem známý umělec, hudebník, a tak teda dětem pak říkám, že úplně nezáleží na tom, co je okolo tebe, ale co je v tobě. A že je potřeba to rozvíjet a stále vrstvit nové vědomosti a zkušenosti a výsledek se dřív nebo později dostaví.” Majo se celkově snaží své zážitky z výjezdů předávat dál, aby byly inspirací i pro jeho okolí a žáky: „Rád se vracím s nějakým nápadem nebo myšlenkou, kterou potom zpracujeme tak, aby to na komunitu, na ty děti, nějak zapůsobilo, a potom jim to dál pomohlo rozvíjet se.”

V Brně pro něj nebyli inspirativní pouze konkrétní lidé, ale hluboký dojem v něm zanechal i život místní romské komunity: „Určitě mě ovlivnil Brno, teda ta část Brna, kde žije romská komunita. Více méně mě to utvrdilo v tom, že Romové jsou, nechci říct že všude stejní, ale že jsou v pozitivním slova smyslu často taková otevření. Moje kolegyně stážistka dělala rozhovory, kde bylo potřeba udělat i fotodokumentaci. A oni byli velmi ochotní, že si rádi popovídají, nechají se vyfotit a tak, takže jsem odcházel s velmi příjemným pocitem v sobě, že opravdu lidi nejsou zlí.”

Nejen v Brně, ale i na jeho předchozích stážích, Majo nasbíral hromadu známých a kamarádů žijících v různých zemích a s některými z nich je stále v kontaktu. Takové vztahy jsou pro něj velmi důležité, a to nejen kvůli možnosti tříbit si s nimi angličtinu: „Pro mě je důležité mít nějaké vztahy s lidmi

Obrovský vesmír,
milióny hviezd,
nespočet planét,
a jeden jediný svet,
Rôznorodosť tak rozmanitá,
až mám pocit,
že jedna planéta je málo.
Celý vesmír by som chcel
iba pre všetkých,
ktorých nazývate inými...
Ľudia mimo šablóny,
dávajú svetu farby,
kultúru, umenie,
menia ho,
dávajú mu život
a vy ho nemilosrdne beriete im...
Ja potrebujem ďalší vesmír,
kde nájdem silu
na vyrovanie sa
v jeho rásaní,
ktorý drví moju dušu.

Majo rozvšuje svoje básne
v uliciach Brna.

žijícími mimo Slovensko, možná i z hlediska nějaké komparace zemí, jako co kde funguje, respektive nefunguje. Někdy mi to třeba i otevírá oči, že nikdy není tak zle, aby nemohlo být ještě hůř.”

Majova rodina ho v jeho výjezdech vždy podporovala, i přes to, že kvůli nim Maja někdy poměrně dlouhou dobu neviděli. Pochopení nalézá i u svých kamarádů, kteří se stejně jako jeho rodina zajímají o to, co Majo na stážích dělá, jakým tématům a činnostem se tam věnuje a jaká místa u toho stihne procestovat.

Na stáži v Brně Majo oceňuje také to, že měl během ní dostatek času a prostoru pro seberealizaci: „Seberealizace v průběhu tohoto projektu byla pro mě nesmírně potřebná. Měli jsme hodně volného času, kdy jsme mohli pracovat na tom, na čem jsme chtěli. Jeden pracovník IQRS nám třeba ukazoval svoji univerzitu, nebo různé parky a místa, kam jsme mohli jít a v tichosti přemýšlet. Ten prostor na seberozvoj byl úplně fajn. A bylo ho dost.”

Celkově by účast na podobné stáži Majo svým vrstevníkům doporučil. „Přijde mi užitečné, že člověk vyjde z takové svojí komfortní zóny, není doma, ale je v nějakém neznámém prostředí, poznává nové lidi, kteří mu můžou předat něco zajímavého.” Doporučuje také, aby se studenti ohledně výjezdu na stáž co nejméně stresovali a aby na ni jeli s otevřenou myslí: „Na stáži nejsou jen z jednoho důvodu. Já jsem třeba věděl, že nejedu do Brna jen kvůli tomu, abych udělal nějaké angažované umění, ale že i například uvidím nové město a můžu zažít něco zajímavého, co jsem ještě nezažil. Měli by se těšit na to, že můžou něco vidět, nezůstávat zavření uvnitř, ale jít ven a dívat se, co to město nabízí.”

---

7 Angažované umění

Je taková forma umění, která kromě cíle uměleckého vyjádření přibírá i cíl další – mít určitý kritický účinek na okolní společnost, nějak na ni apelovat. Je to tedy propojení umění a aktivismu, které má inspirovat debatu, podporovat společenskou nebo politickou změnu, nebo propojovat skupiny, které mají jinak k sobě daleko. Angažované umění může v závislosti na záměru a preferencích umělce nabírat velmi různých podob, od klasických forem umění až po formy moderní a experimentální. Stejně tak může být prezentováno ve velmi různých prostorech velmi různým skupinám – od známých galerií, přes kulturní a společenské akce, až po ulici a jiné veřejné i neveřejné prostory.

8 Antidiskriminační poezie

Diskriminace je jednou z nejčastějších forem porušování lidských práv. Spočívá v tom, že s někým je zacházeno jiným, horším způsobem, pouze proto, že jsou příslušníky (nebo jsou vnímáni jako příslušníci) určité skupiny nebo kategorie lidí. Základem pro diskriminaci tedy bývá skutečná, nebo druhými lidmi vnímaná identita člověka, nebo její určité části. Antidiskriminační poezie je reakcí na diskriminaci, je to jedna z mnoha forem angažovaného umění. Jejím cílem je na diskriminaci upozorňovat, a tím proti ní bojovat.

Debi

Debi je dvacet sedm let, studuje komunikaci a média na Univerzitě Jánose Kodolányiho v Budapešti. Původně pochází z Hajdúhadházu, což je město nedaleko Debrecínu. Když má čas, vždy se tam ráda vrací za rodinou. Celkově má s rodinou velmi dobrý vztah, dětství prý prožila šťastně a ve zdravém prostředí.

Při studiu je na stáži v nevládní organizaci Romaversitas, která se zaměřuje na podporu talentované romské mládeže v Maďarsku. Co se týče jejich profesních cílů, dává si načas, aby si ujasnila, čemu přesně se chce věnovat. Jak sama říká: „Myslím, že je velmi těžké najít práci, která bude vyhovovat vaší osobnosti a kterou budete dělat rádi, a samozřejmě musíte myslet i na to, abyste si vydělali dost peněz a neumřeli hladem. Takže raději strávím roky tím, že budu zjišťovat, co přesně chci dělat, než abych strávila život v práci, která mě ani nebaví.“ Zatím ví, že ji baví psaní, a zajímá ji také nevládní sektor, takže si dokáže představit, že by se na tyto dvě oblasti dále zaměřila. Ve volném čase je nejraději se svou rodinou nebo přáteli. Ráda také čte, sleduje filmy a chodí do muzeí a divadel.

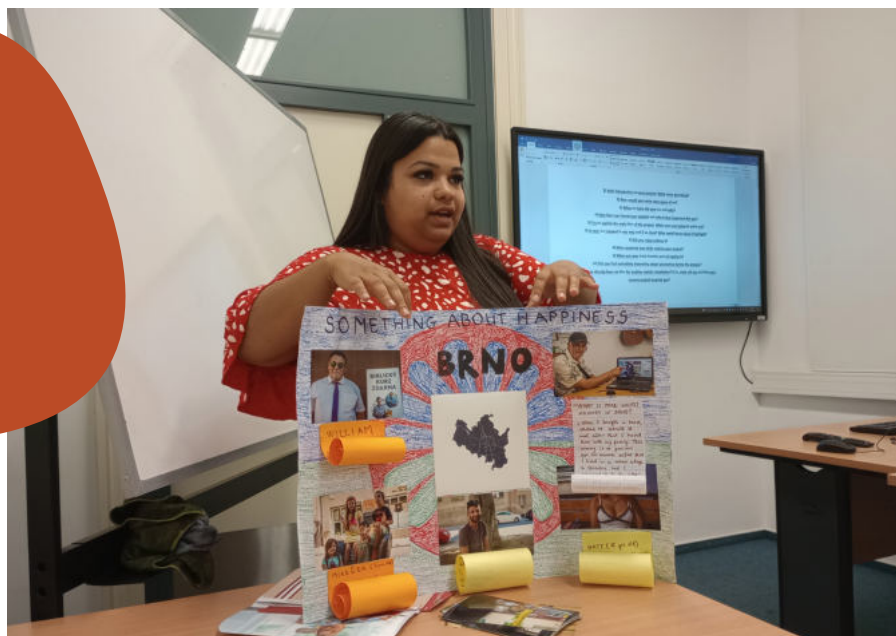

Debi se zúčastnila projektu ROMAS, v jehož rámci vyjela na stáž do Brna, protože, jak sama říká: „Vždycky mě bavilo dělat nové věci a ráda jsem mezi lidmi. Moc ráda poznávám nové přátele, ráda mluvím anglicky a byla jsem zvědavá, o čem tento program je. Tlačilo mě to ale mimo mou komfortní zónu a také jsem se trochu bála, že do skupiny nezapadnu nebo že mě nepřijmou, takže jsem zpočátku váhala, jestli mám jet. Ale všichni mi říkali, že to bude dobré, že to pro mě bude i taková malá dovolená, že poznám nové lidi... takže jsem se nakonec rozhodla jet.“ Překonání pochybností a obav se Debi nakonec rozhodně vyplatilo. Říká, že vůbec nelituje, že do Brna jela, že se cítí touto zkušeností velmi obohacena. „Určitě bych si takovou stáž zopakovala. A moc takovou zkušenost doporučuji i ostatním lidem.“

V Brně pracovala na svém projektu, který se zaměřoval na lidi žijící v brněnských sociálně vyloučených lokalitách a měl za cíl ilustrovat, co je v jejich životě činí šťastnými. Debi tím chtěla vyjádřit, že ačkoli lidé z těchto lokalit často žijí v nevyhovujících podmínkách, nemusí to nutně znamenat, že jsou obecně nešťastní. Vedla rozhovory s lidmi, které potkávala na ulicích, fotografovala je a také vytvořila plakát k projektu. Celkově říká, že jí práce na projektu velmi bavila. Je také ráda, že si vyzkoušela nový způsob vyjádření se, protože nikdy předtím rozhovory s lidmi nedělala. Jeden z rozhovorů, který pro ni obzvláště vynikl, byl ten, který udělala s Gejzou Horváthem: „Udělala jsem ho velmi jednoduchým způsobem, ale jemu se moc líbil a dokonce mi poděkoval. Řekl, že je za ten rozhovor velmi vděčný, protože jsem mu položila otázky, na které se ho nikdo předtím neptal. Takže to pro mě byl jeden z vrcholů celé cesty.“

Když mluví o Brně, říká, že jí bylo dobře s lidmi, se kterými trávila čas, zatímco ze samotného města měla smíšené pocity: „Na mě bylo ve městě příliš mnoho betonu. Upřímně řečeno, atmosféra města se mi moc nelíbila, ale díky lidem, se kterými jsem se setkávala, bylo krásné. Vždycky jsme chodili do Gendalos na snídani, povídali jsme si a oni mi ten zážitek opravdu přijemnil. Cítila jsem se s nimi opravdu dobře a měla jsem pocit, že jsem mezi nimi přijatá.“

Debi se také zmínila o některých věcech, které jí během stáže úplně nevyhovovaly, například že by raději měla více času na dokončení svého projektu. Nakonec se jí ho ale podařilo dokončit a s výsledkem je velmi spokojená. Kromě toho také říká: „V době, kdy jsem byla v Brně, tam bylo opravdu horko, moc jsme chodili a město bylo na takové horko příliš kopcovité. V takových podmínkách bych raději jezdila městskou hromadnou dopravou – jednu věc byste o mně měli vědět, když je mi horko, tak se rozčiluju. Taky mi trochu vadilo, že všichni ze skupiny chtěli pořád chodit do vegetariánských restaurací, ale já mám ráda maso. Ale nakonec jsem taky jedla vegetariánsky a přežila jsem, takže jsem s tím neměla takový problém. A když jsem jim to řekla, vzali mě do několika restaurací, kde jsem si mohla dát i maso. Ale kromě těchto věcí nemůžu vypíchnout žádná další negativa té stáže, většina věcí se opravdu moc povedla.“

Na fotkách Debi se studentkou Gendalos a svým projektem během stáže v Brně.

Poté, co Debi viděla *brněnské vyloučené lokality*⁹ a srovnala situaci s Maďarskem, dostala neblahý pocit, že nepřijímání Romů je v České republice stejně běžné, jako právě v Maďarsku. K situaci Romů žijících po celém světě má ale i pozitivnější slova: „Všichni Romové – a je jedno, jestli jsou z romské komunity v Maďarsku, na Slovensku, ve Spojených státech, ve Švédsku nebo kdekoliv jinde – sdílí stejnou romskou hymnu, vlajku, jazyk, jen nemáme vlastní zemi. Takže i když mluvíte s druhým Romem, který je z jiné země než vy, stejně cítíte nějaké pouto.“

9 Vyloučené lokality (prostorové a sociální vyloučení)

Sociálně vylučování lidí a skupiny jsou velmi často koncentrovány do určitých oblastí, čímž vznikají tzv. sociálně vyloučené lokality. Sociálně a prostorově vyloučení lidé zpravidla žijí ve stigmatizovaných částech města, v nevhovujících obydlích a nedostatečným přístupem k běžným službám. Obyvatelé těchto lokalit bývají vystaveni mnoha negativním vlivům, jako je například obchod s chudobou nebo výrazně ztížená možnost navštěvovat dobré školy, nacházet dobrá zaměstnání nebo kvalitní bydlení mimo vyloučené lokality.

Saci

Saci je dvacet čtyři let. Poslední čtyři roky navštěvuje waldorfský výcvikový program pro učitele na Waldorfském pedagogickém institutu v maďarském Solymáru, kde je v posledním ročníku. Kromě studia se věnuje také práci, zpívá ve skupině Romano Glaszo. Ve volném čase ráda cestuje, když na to má dostatek času. Když má času méně, ráda čte romantické knihy, sleduje Netflix nebo se stará o své šperky.

V budoucnu by chtěla co nejvíce zpívat na koncertech a vydělávat si uměním. Později v životě by si chtěla udržet zpěv a koncertování aspoň jako koníček a k tomu učit. Ráda by také měla alespoň jedno dítě, což by, jak doufá, bylo možné zvládnout, aniž by se musela přestat věnovat zpěvu a umění.

V rámci projektu ROMAS Saci odcestovala do Bratislavy. Celkově byla s pobyttem a akcemi, kterých se zúčastnila, velmi spokojená: „Většina programu se týkala umění, ale byla tam i část zaměřená na sociální otázky. To vše se

Na fotkách Saci a její hudební skupina Romano Glaszo.

mi velmi líbilo. Byl tam tanec, hudba, učili jsme se lépe mluvit před lidmi a chodili jsme na koncerty, kde jsme se skvěle bavili. Všechno se mi moc líbilo. A také bylo příjemné poznat nové lidi.“

Ve srovnání s Budapeští se Saci zdála Bratislava mnohem klidnější. Během svého pobytu na Slovensku nebyla jen v Bratislavě, ale jela se podívat i do jedné menší vesnice: „Když jsme do té vesnice přijeli, trochu jsme se tam prošli a bylo to tam vážně hezké, moc se mi to líbilo. Staré budovy, kostel, bylo to krásné. Moc se mi líbila atmosféra toho místa, připadalo mi, že je to tam jako stvořené pro to, aby se tam lidé opravdu těšili ze své vzájemné společnosti.“ Ochutnala také místní halušky, které jí velmi chutnaly.

Jediné, čeho trochu lituje, je to, že její angličtina není podle ní dostačující: „Od malička jsem měla velmi špatný cit pro jazyky, což je pro mě velmi bolestivé. Vždycky si říkám, proč mi byl dán život, ve kterém mám možnost tolik cestovat, a přesto je pro mě tak těžké naučit se cizí jazyk. Ale vždycky, když jsem v zahraničí, je hezké vidět, že bez ohledu na to, odkud pocházíme a jakým jazykem mluvíme, všichni víme, že jsme lidé, a když se budeme snažit, budeme si rozumět. A všichni tam na mě byli moc milí, pomohli mi domluvit se s ostatními, když jsem to potřebovala.“

Saci také v Bratislavě našla inspiraci: „Byl tam jeden malý chlapec, který byl tak odvážný – neměl problém zpívat a vystupovat ve hře před mnoha lidmi. Myslím, že tím prokázal velkou odvahu.“ Říká také, že se cítila inspirována mnoha hudebníky, se kterými v rámci programu mluvila. Celkově má pocit, že během svého pobytu na Slovensku přišla do kontaktu s mnoha lidmi, kteří se neradi vzdávají, což prý pro ni bylo velmi obohacující. Saci si na pobytu také našla nové přátele, s některými z nich zůstala v kontaktu i po návratu domů.

Celkově má Saci pocit, že její zkušenosti ze zahraničí rozhodně formují a ovlivňují její pohled na vlastní život ve své komunitě a v Maďarsku. Myslí si, že je velmi důležité cestovat, aby člověk získal nový pohled na věci, které by jinak mohl považovat za přirozené a nezpochybňoval je. „Mám pocit, že Romové v Maďarsku zažívají více negativitu než v některých jiných zemích. Také si myslím, že v Maďarsku panuje atmosféra, která není zdravá pro nikoho, bez ohledu na to, zda je Rom, nebo ne. Spousta lidí tu klade příliš velký důraz na to, že jsou Maďari, víc než na cokoli jiného, mají velmi silnou hrdost. To ale někdy vede až k tomu, že znevažují ostatní. A tak nějak mám pocit, že žít život a založit rodinu v takové zemi není dobré.“ Kvůli těmto pocitům Saci dokonce uvažuje o tom, že se přestěhuje do jiné země.

Vzhledem ke všem pozitivním věcem, které během pobytu na Slovensku zažila, a také vzhledem k poznatkům a znalostem, které člověk v zahraničí může získat, by rozhodně doporučila ostatním studentům, aby se podobných zahraničních pobytů také zúčastnili. Na otázku, jakou radu by jim dala, odpověděla: „Mějte odvahu. To je nejdůležitější.“

Analýza příběhů

V rámci analytické části se snažíme nazírat příběhy jako celek a zdůraznit hlavní zjištění případových studií. Poukazujeme na opakující se vzorce a výpovědi v rozhovorech a sledujeme odlišnosti mezi nimi.

Analýza se zaměřuje především na tyto oblasti:

- studium a životní aspirace mladých lidí,
- zhodnocení zahraničních stáží a projektů,
- vnitřní a vnější zdroje k překonávání nejrůznějších bariér a obav,
- pohled na vlastní a cizí komunity a na různé společenské otázky.

Studium, dobrovolnictví a plány do budoucna

Všichni zapojení mladí Romové a Romky se účastnili stáží v momentě, kdy jim bylo v rozmezí od devatenácti do dvaceti sedmi let a v té době byli aktivní v nějaké formě vzdělávání – dvě studentky dochází na střední školu, tři studenti a studentky studují na univerzitě, jedna studentka navštěvuje výcvikový program pro waldorfské učitele.

Většina zúčastněných se kromě studia aktivně věnuje i jiným činnostem. Janka, Petr, Majo a Debi jsou zapojeni do činnosti různých nevládních organizací, ať už formou dobrovolnictví, stáží, nebo i placené práce. Všichni čtyři se v rámci těchto organizací zaměřují na práci s romskými dětmi a mládeží, čímž se snaží pomáhat romské komunitě v jejich městech. Saci, Majo a Petr jsou aktivní i mimo občanský sektor – Saci zpívá ve skupině Romano Glaszo, Majo působí jako externí redaktor Rozhlasu a televize Slovenska, Petr je na stáži v Komerční bance.

Velká část všech rozhovorů se týkala životních aspirací mladých lidí a jejich plánů do budoucna. Všichni do hloubky přemýšlí alespoň o svém dalším studijním směřování, ne-li rovnou o konkrétních cílech, kterých chtějí ve svém životě dosáhnout. Mezi jejich nejambicióznější plány patří například založit nakladatelství (Janka), žít se koncertováním (Saci), psaním (Majo), nebo řešit důležitá celospolečenská témata, jako je občanská angažovanost mladých lidí, problematika segregace, nebo finanční gramotnost (Petr). Kája a Debi zatím spíš hledají způsoby své seberealizace, ačkoliv je z jejich rozhovorů jasně vidět, že nad svým budoucím zaměřením často přemýšlí a chtěly by jednou dělat takovou práci, která jim bude dávat smysl.

Zahraníční stáže

Většina účastníků a účastnic rozhovorů je poměrně zcestovalá, část z nich už má za sebou i mnoho jiných zahraničních stáží. Přínosy výjezdů (včetně stáží, na které vyjeli v rámci projektu ROMAS) účastníci vidí v těchto oblastech:

Petr, Majo a Saci kromě výše uvedeného také oceňují program stáží RO-MAS, v rámci kterého chodili na různé workshopy, koncerty, do muzeí a na další zajímavá místa, nebo mohli nahlédnout do činnosti místních nevládních organizací. Janka a Kája zase ocenily flexibilitu tohoto programu, kdy si mohly samy určit, jakých aktivit se zúčastní nebo jaká místa chtějí vidět.

V rozhovorech zaznělo i pár výtek nebo návrhů na zlepšení stáží. Janka a Debi neměly dostatek času na zhotovení svých projektů a navrhuje, že příště by bylo lepší začít projekty chystat už před výjezdem, nebo vymezit na jejich tvorbu v rámci stáže více času. Majo ale naopak popisuje, že na stáži bylo hodně volného času, kdy mohli pracovat na tom, na čem chtěli. Zbývající podněty byly spíše drobného charakteru. Janka například zmiňuje, že jednou stážisti nebyli předem srozuměni s přesnou podobou programu na následující den, pro Debi byl náročný výlet do přírody ve velkém vedru.

Všichni studenti mluvili o tom, že by výjezd na podobnou stáž ostatním určitě doporučili. Svým vrstevníkům by tak například vzkázali, aby při výjezdu do zahraničí hlavně měli odvalu (Saci), ať neváhají a jedou lépe poznat sami sebe (Kája), ať překonají strachy a využijí příležitostí, kterých je dnes plno (Petr), nebo aby se s výjezdem moc nestresovali a jeli na něj s otevřenou myslí (Majo).

Vnitřní a vnější zdroje k překonávání obav a bariér

Pro některé ze zúčastněných se neobešel výjezd do zahraničí bez problémů či počáteční nejistoty. Kája například zmiňuje, že musela před odjezdem vyřešit některé osobní věci, kvůli kterým málem vůbec nemohla odjet. Nenechala se ale odradit a na stáž nakonec vyrazila, protože si umí stát za svým přáním: „Dá se říct, že do poslední hodiny ani nebylo jistý, jestli odjedu, nebo neodjedu. Ale já si vždy postavím hlavu, a tak to prostě bude“. Debi zase před výjezdem pocítovala nejistotu, že bude muset vykročit mimo svou komfortní zónu, a bála se také, že nezapadne do kolektivu. Nakonec ale převážila její touha zkusit něco nového, poznat nové lidi a procvičit si angličtinu. Pomohlo jí také, že měla před výjezdem oporu v lidech ze svého okolí, kteří ji utvrzovali ve správnosti jejího rozhodnutí.

Pro Káju a Saci byla důvodem nejistoty i jejich omezená schopnost domluvit se cizím jazykem, obě dvě se však rozhodly své nejistotě čelit. I když Kája není spokojená se svou angličtinou, neváhala by nakonec vycestovat kamkoliv, všude se prý totiž zvládne domluvit alespoň „rukama nohama“. Saci zase uklidňuje fakt, že i přes jazykovou bariéru jí doposud vždy lidé v zahraničí pomáhali a byli k ní vstřícní. Uměla najít také pomoc u přátel či známých, kteří ji s porozuměním asistovali.

Petr, Majo ani Janka – tedy studenti, kteří v minulosti už byli na celé řadě zahraničních stáží – nezmiňovali žádné překážky ani nejistotu, kterou by prožívali před výjezdem, bariérou pro ně není ani jazyk. Zřejmě zde hraje

roli fakt, že se nejednalo o jejich první zkušenost se zahraničními stážemi, takže už přesněji věděli, jak se v takové situaci chovat. Jak i potvrzují v rozhovorech, předchozí zahraniční stáže jim také pomohly více se rozmluvit anglicky.

Ve výpovědích studentů můžeme najít různé zdroje, které jim pomohly překonat obavy z výjezdu. Příkladem jsou již zmíněné předchozí zkušenosti se zahraničními stážemi – ti studenti, kteří už na nějakém výjezdu byli, nepocítovali diskomfort ani nyní v rámci projektu ROMAS. Saci, Debi a Majovi dodával odvahu pocit, že lidé v zahraničí na ně obvykle bývají hodní a v případě potřeby pomůžou. Pro Debi a Káju pak byla velkou výhodou jejich extrovertní povaha a touha zažívat nové věci, které společně převážily nad obavami. Důležitým zdrojem byla pro Maja, Petra a Debi také podpora, kterou cítili ze strany svých rodin a blízkého okolí.

Z výčtu těchto zdrojů je patrné, na co je potřeba se zaměřit při podporování jiných studentů*ek před vyjetím na stáž do zahraničí:

- motivovat a podporovat především ty mladé lidi, kteří ještě na žádné stáži v zahraničí nebyli
- podporovat jazykové a komunikační schopnosti u těch, kteří se nedokáží dobře domluvit cizím jazykem
- silnější podpora těch studentů*ek, kteří nemají podporující rodinné zázemí nebo mají jiné bariéry bránící jim ve výjezdu
- motivovat k výjezdu i ty mladé lidi, kteří si o sobě nemyslí, že mají na stáže v zahraničí předpoklady nebo vhodnou povahu

Účastnické projekty

Jedním z cílů stáží bylo umožnit mladým lidem realizovat své vlastní nápady a ztvárnit je prostřednictvím angažovaného umění. Každý měl za úkol promyslet obsah i formu svého projektu a následně jej s podporou organizačního týmu realizovat.

Většina účastníků a účastnic zvolila formát rozhovorů, který dále využili pro různý typ výstupu – postery s fotografiemi, reportáž, články, fotoprojekt. Petr se zaměřil na rozdíly mezi životní zkušeností Romů v Maďarsku a v České republice a na olašskou kulturu v těchto zemích. Debi pracovala na projektu, v němž se dotazovala lidí žijících v brněnských sociálně vyloučených lokalitách na otázku, co je v jejich životě činí šťastnými. Kája v rámci svého projektu diskutovala s Romy v Bratislavě o jejich snech a přáních, Janka se zaměřovala na porovnávání slovenské a maďarské romské komunity, dělala rozhovory s Romy v Maďarsku a fotila. Jediný Majo zvolil výrazně jiný formát, psal antidiskriminační poezii o problematice bezdomovectví a rasismu.

Část projektů se podařilo dotáhnout do zdárného konce, realizovat i prezentovat. Některé projekty však zůstaly v rozpracované fázi. Kája na stáži vedla a nahrála několik rozhovorů, po návratu domů byla ale natolik zahlcena jinými situacemi, že už se k finálnímu zpracování nahrávek nedostala. Podobně o svém projektu mluví Janka, která také stihla uskutečnit několik rozhovorů a k nim nafotit soubor fotografií, oproti Káji ale měla pocit, že na dokončení projektu bylo na stáži málo času. Některé její fotografie nelze použít kvůli nízké kvalitě, kterou způsobily špatné světelné podmínky. Projekt by i přesto chtěla postupně dodělat a výsledné příběhy a fotografie publikovat na internetovém blogu. Petr na svém projektu začal pracovat, ale protože na stáž vyjel až na poslední chvíli jako náhradník, neměl dostatek času si projekt připravit, takže nakonec jeho realizace nevyšla podle jeho představ.

Do zdárného konce své projekty dotáhli Majo a Debi. Majo na stáži napsal několik básní o problematice bezdomovectví a rasismu, které následně tiskl, laminoval a věšel ve veřejném prostoru v Brně. Projekt měl úspěch, Majovi poté prý chodily fotky kolemjdoucích, jak si rozvěšené básně prohlížejí a čtou. Celkově má Majo z projektu dobrý pocit. Potěšilo ho, že jeho básně ve městě přitáhly pozornost. Jako přínos svého projektu vidí i možnost zkusit si novou formu šíření své poezie a psaní v žánru, ve kterém dosud netvořil. V podobném duchu by Majo rád pokračoval i v budoucnu, třeba v jiném městě.

Debi by pro svůj projekt ocenila více času, i přesto se jí ho podařilo včas dokončit. Na základě rozhovorů s Romy žijícími v tzv. brněnském Bronxu vytvořila plakát doplněný fotografiemi, kde zpracovala odpovědi na otázku, co tyto lidi činí šťastnými. I Debi je se svým projektem a jeho tvorbou spojena.

Romské komunity a svět očima mladých lidí

Na základě rozhovorů můžeme porovnávat, jakým způsobem mladí lidé nahlíží na situaci Romů žijících v různých zemích. Debi podobnost spatřuje ve sdílené kultuře a historii jednotlivých romských komunit. Tyto sdílené prvky podle Debi mezi Romy z různých zemí tvoří určité pouto, které zakládá jejich vzájemnou blízkost. Majo pozoruje velkou otevřenost a ochotu jednotlivých Romů, které v zahraničí potkal. Janka reflektuje, že lidé romské národnosti čelí vyloučení a potýkají se s obdobnými starostmi: „Vždy řeší ty samé problémy, a je jedno, jací Romové to jsou, jestli olašští nebo jiní. Vždy je tam přítomný rasismus a vždy se najdou takoví lidé, kteří chtějí ostatní odlišovat a chtějí být lepší než oni.“

Vedle sdílených prvků napříč romskými komunitami z různých regionů popisují účastníci, jak vnímali odlišnosti mezi nimi. Petr a Janka srovnávají svou zkušenost na stáži v Maďarsku s poměry, které znají z Česka a Slovenska. Petr uvádí: „Jako by u nich proběhla asimilace více, než u nás. Přišlo mi, že tak trošku už přišli o jazyk a tradice. To bylo ve srovnání s Českem

zajímavé". Podobný dojem měla ze stáže v Maďarsku i Janka. Saci, která žije v Maďarsku, si myslí, že Romové zde zažívají více odsudků a diskriminace než v některých jiných zemích a že poslední dobou je v zemi cítit rostoucí netolerantní atmosféra, kvůli které Saci dokonce mluví o nechtě založit v takové společnosti rodinu a o možné emigraci ze země.

Většina účastníků stáží zmiňuje, že důležitý význam cestování pro ně spočívá v možnosti srovnávat život v různých koutech světa, což jim umožňuje nahlížet vlastní zemi a komunitu z nové perspektivy. Petrovi, Jance a Saci pomohly zahraniční cesty v novém vnímání svého okolí - začali více prožívat sounáležitost a podobnost napříč lidmi i kulturami. Saci reflektuje: „Vždycky, když jsem v zahraničí, je hezké vidět, že bez ohledu na to, odkud pocházíme a jakým jazykem mluvíme, všichni víme, že jsme lidé, a když se budeme snažit, budeme si rozumět.“ Janka si díky zahraničnímu výjezdu v Polsku, kde potkala Romy z Maroka, uvědomila, že státy s různou ekonomickou úrovní řeší velmi podobné problémy. Podobně překvapující byl pro Petra fakt, že v jeho představách bohatý Brusel se potýká s chudobou a bezdomovectvím. Kája také reflektuje stereotypy vlastní komunity, když popisuje, že před výjezdem slyšela o Slovensku a slovenských Romech řadu nepravdivých věcí.

Majo, Saci a Kája si ze zahraničí odvezli zážitek setkání s inspirativními lidmi, kteří v nich podpořili jejich snahu nikdy se nevzdávat a nepodléhat negativním vlivům z okolí. Janka považuje za nejvíce inspirativní setkání s romskou rodinou v Maďarsku: „Tehdy jsem si doopravdy uvědomila, že existují chudí lidé, kteří opravdu potřebují pomoc a nemá jim ji kdo podat. Kdyby tam nebyl lštván (sociální pracovník v Hajdúszovát, pozn. red.) tak nevím, jak by to s nimi dopadlo. Už teď to je špatné a neumím si představit, co by dělali bez pomoci. Přesto se mají rádi, přesto se snaží a manžel pořád chodí do práce. Však i na ten rozhovor doběhl z práce. Také mluvili o tom, jaké zdravotní problémy mají jejich děti, jaké měla máma problémy během těhotenství. Oni byli pro mě inspirativní, jakou lásku vůči sobě mají navzdory všem těm špatným okolnostem.“

Přestože zkušenosti účastníků a účastnic jsou relevantní sami o sobě a tvoří hlavní část publikace, pohled tří organizátorek nám pomůže vidět stáže v širším kontextu. Každá z organizátorek byla zodpovědnou osobou za realizaci v místě pobytu zahraničních účastníků*ic – Brno, Bratislava, Budapešť. Jelikož s mladými lidmi trávily nejvíce času, mají také největší možnost stáže reflektovat zblízka. Ptali jsme se na otázku, jak organizátorky hodnotí naplnění cílů a smyslu stáží, s jakými překážkami se tým setkával a jak probíhala příprava a komunikace s účastníky*icemi a jejich rodinami.

Reflexe organizátorek

Přestože zkušenosti účastníků a účastnic jsou relevantní sami o sobě a tvoří hlavní část publikace, pohled tří organizátorek nám pomůže vidět stáže v širším kontextu. Každá z organizátorek byla zodpovědnou osobou za realizaci v místě pobytu zahraničních účastníků*ic – Brno, Bratislava, Budapešť. Jelikož s mladými lidmi trávily nejvíce času, mají také největší možnost stáže reflektovat zblízka. Ptali jsme se na otázku, jak organizátorky hodnotí naplnění cílů a smyslu stáží, s jakými překážkami se tým setkával a jak probíhala příprava a komunikace s účastníky*cemi a jejich rodinami.

Níkol

Organizátorka stáže v Brně (CZ) pro Maja a Debi

Cílů jsme si vytyčili velkou spoustu. Chtěli jsme, aby účastníci stáží vystoupili ze své všednodenní reality a zkusili si vyrazit do neznámého prostředí. V něm měli především dostat kreativní prostor na realizaci nějakého svého angažovaného uměleckého projektu. Stážisté, kteří přijeli za námi do Brna, byly už poměrně vyspělé osobnosti a s podobnými věcmi měli zkušenosti, proto se jim projekty podařilo dotáhnout a vznikly krásné počiny. Na konci stáže jsme tak četli sérii pozitivně laděných minipříběhů z brněnských vyloučených lokalit a rozvěšovali jsme básně v ulicích, které zároveň posloužily jako inspirační zdroj.

Mimo tento hmatatelný cíl tam ale samozřejmě spousta dalších, dlouhodobějších. U studentů z romské komunity jsou výjezdy na zahraniční stáže spíše vzácností. O to cennější měly tyto stáže, cílené přímo na ně, být. Díky stáži se mohli setkat s jinými studenty z komunity a sdílet svoji zkušenost. Samozřejmě si taky procvičili komunikaci v cizím jazyce a poznali místní kulturní specifika. Úplně to nejdůležitější je ale podle mě to, že sami sebe utvrdili, že i když odjedou sami do zahraničí, rozhodně se tam sami cítit nebudou a budou se vracet s pozitivním výsledkem, obohaceni o nové kontakty a zážitky. To se vyhodnocuje hůře, ale doufám, že i tyto cíle se do velké míry naplnily.

Nejnáročnější pro nás bylo asi to, abychom vůbec účastníky stáží našli. Studenti si v rámci projektu zvykli vyjíždět na kempy, kde jedou vždycky ve větší partě a cítí se v ní asi příjemněji, než když mají vyrazit do cizího prostředí úplně sami. Na tohle zvyklí nebyli a pochopitelně mají z té představy strach. Proto bylo taky náročné je přesvědčit o tom, co jim vlastně stáže mohou dát.

Samozřejmě jsme se potýkali také s časem při samotných stážích. Chtěli jsme, aby toho zažili co nejvíc, ale osm dní s rozkoukáváním je poměrně krátká doba na to, aby do toho zároveň vklínili práci na projektu. Těch osm dní bylo tedy poměrně intenzivních pro nás i pro účastníky. Zpětně si ale myslím, že to je dobře, a věřím, že tak uvažují i oni.

Už při tvorbě projektu bylo stanoveno, že stáže potrvají osm dní. Na jednu stranu by pro ponoření se do kreativní práce bylo asi vhodné mít alespoň pár dní navíc. Na stranu druhou si ale myslím, že každý z nás dokončuje práci s pocitem, že bychom ji odvedli lépe, kdybychom na ni měli více času, nehledě na to, kolik času na ni doopravdy máme. Navíc se obávám, že s každým přidaným dnem ke stáži by se snižovala pravděpodobnost, že se někdo opravdu odhodlá vyjet. Na týden se vyjíždí jednodušeji než na dva a o hodně jednodušeji než na měsíc. Proto mi právě ten týden připadá jako optimální start. A příště si třeba někdo ze studentů troufne na delší pobyt.

I na týdenní pobyt bylo však potřeba intenzivní přípravu. Komunikovali jsme se zahraničními partnery ohledně programu, abychom mohli vyjíždějším co nejlépe předat, na co se asi mohou připravit. Před stáží jsme s partnerskou organizací uspořádali online call, aby se účastníci alespoň tímto způsobem viděli s těmi, se kterými budou trávit čas na místě. Několik schůzek s účastníky jsme také věnovali přípravě projektu, který budou v zahraničí realizovat. Právě vzhledem k časové limitaci stáží bylo třeba, aby studenti do zahraničí vyjeli alespoň s nějakou představou.

Účastníkům bylo nad osmnáct let, komunikace s rodiči tedy nemusela být tak intenzivní. Tam, kde to bylo potřeba, jsme si volali a ujistili se v tom, že stáže skutečně probíhají, co je na nich čeká a kam mohou případně volat, kdyby se nemohli spojit se svými dětmi. Rodiče ale spíše ocenili, že jejich děti mohou někam vyjet.

Sidi

Organizátorka stáže v Bratislavě (SK) pro Káju a Erika

Cílem stáže bylo přinést stážistům bližší pohled na fungování občanského sdružení Divé maky od jejího založení až dodnes. Chtěli jsme jim přiblížit také fungování jiných organizací na Slovensku nebo popsat institut Zmocněnce vlády pro romské komunity na Slovensku. Dalším cílem bylo propojit stážisty s novými lidmi a přinést jim nové kontakty, poznat kulturní rozdíly a tradice.

Už před stáží si stážisté vymysleli svůj vlastní projekt, který chtěli během stáže realizovat. Přineslo jim to nové kompetence, zkušenosti z projektového managementu, plánování a organizování. Stáž umožnila účastníkům i rozvíjet samostatnost, protože cestovali bez doprovodu, museli se ubytovat a pohybovat v cizím městě sami. Z našeho pohledu dopadli stáže úspěšně. Nejen stáž konaná na Slovensku, ale i stáže v Česku a Maďarsku. Naši vyslaní stážisti byli velmi nadšení a spokojení, hodně se naučili, viděli, získali nové kontakty a v současnosti se oba angažují v práci s romskými dětmi a mládeží.

V rámci Divých maků byl pro nás největší problém se stážistům během týdne naplno věnovat, jelikož naše personální kapacity v kanceláři v Bratislavě byly v létě jen 3 lidé a potřebovali jsme zabezpečit mj. organizaci Letní akademie a pracovat i na jiných projektech. To se nám ale podařilo částečně vyřešit přijetím nové kolegyně na stáž v průběhu léta, která ROMAS stážisty všude provázela a věnovala se jim. Nevýhoda ale byla, že sama stážistka byla nová a méně zkušená.

Týdenní stáž byla pro naši organizaci v podstatě maximální, protože déle jako týden bychom se stážistům věnovat nemohli. Program akce jsme koncipovali tak, aby byl pestrý a lákavý hlavně pro mladé. Z odborného hlediska jsme se zaměřili na to, aby měli stážisté možnost poznat fungování více organizací na Slovensku, které se věnují romským dětem a mládeži, aby viděli i práci v komunitách a osadách na Slovensku, což je rozdíl oproti Česku, kde osady nejsou tak velký fenomén. Na druhou stranu jsme chtěli, aby stážisté poznali i Bratislavu a Slovensko, a proto jsme jim připravili i nějaké volnočasové aktivity. Z tohoto hlediska byl prostor na realizaci vlastního projektu omezený.

Vybírali jsme studenty, kteří už měli zkušenost s pobytem v zahraničí a byli už na výměnném pobytu v minulosti, dále takové, kteří ovládají anglický jazyk. Proto jsme je na stáž nemuseli nijak extra připravovat. Příprava spočívala ve dvou individuálních online setkáních, kde jsme jim vysvětlili podmínky stáže, logistiku, organizační záležitosti (příjezd a odjezd, ubytování apod.) Následně jsme měli s každým stážistou ještě společné online setkání s organizací, do které byli vysláni. Zde se dozvěděli více o cílech stáže a měli promyslet svůj projekt, kterému se chtějí věnovat. Komunikaci s rodinou a rodiči jsme nemuseli řešit, oba účastníci měli nad 18 let, měli už za sebou zahraniční pobyty a jejich rodiče jsou už na to zvyklí a jsou tomu otevření.

Kriszti

Organizátorka stáže v Budapešti (HU) pro Janku a Petra

Chtěli jsme zorganizovat stáž, ve které účastníci nahlédnou do života Romů žijících v Maďarsku. Chtěli jsme jim dát příležitost se seznámit a povídat si s členy komunity osobně. Kromě toho bylo naším cílem umožnit účastníkům pracovat na vlastním projektu, poskytnout jim všechny potřebné informace a příležitosti a také je podpořit v rozvoji jejich samostatnosti při výjezdu do zahraničí. Bylo pro nás velkým potěšením, že se nám podařilo zorganizovat výlet do regionů, kde mladí lidé trochu nahlédli do života mimo hlavní město a setkali se s příslušníky zde žijící romské komunity.

Největší výzvou bylo to, když se jedna studentka pár dní před začátkem stáže v Budapešti odhlásila a český tým musel hledat náhradníka. Nakonec dorazil student Petr, pro kterého to sice bylo více intenzivní, ale také určitě smysluplné.

V rámci přípravy naší účastnice Debi, která byla na stáži v ČR, jsme měli dva online hovory. První byl takový krátký úvod do stáže, rozhovor o očekávání studentky, ve druhém jsme spolu mluvily s hostitelskou organizací a probírali program a detaily cesty. Jelikož je Debi dospělá, nebylo třeba komunikovat s rodinou.

**Partnerské
organizace**

IQ Roma servis

IQ Roma servis je nestátní nezisková organizace založená v roce 1997 skupinou občansky aktivních Romů v Brně, v České republice. Poskytuje sociální služby lidem, kteří jsou zasaženi nebo ohroženi sociálním vyloučením. Většinou se jedná o osoby romského etnika. Její pracovníci pomohou každý rok více než 1000 lidem v Brně, Břeclavi, Vyškově a terénně i v dalších obcích Jihomoravského kraje.

Organizace podporuje možnosti, příležitosti a odhodlání Romů a Romek na cestě jejich růstu a společenského uplatnění. Chrání jejich práva a důstojnost v rámci společnosti.

IQ Roma servis spolupracuje s lidmi všech věkových skupin - od nejmladších dětí a jejich rodičů, kterým nabízí předškolní vzdělávání, přes děti a mladé lidi, kterým umožňuje kvalitně trávit volný čas a spolupracovat na vzdělávání až po dospělé osoby a rodiny, které mohou řešit svou životní situaci v oblasti bydlení, zaměstnání, vztahů.

Vzdělávací program Gendalos podporuje romské studenty a studentky na cestě za vzděláním. Spolupracuje s motivovanými mladými lidmi, jejich rodiči i učiteli s cílem najít smysluplný studijní obor, zvládnout všechna úskalí střední školy a následně se dobře profesně uplatnit. Díky individuální spolupráci je možné rozvíjet potenciál každého studenta či studentky a reagovat na jejich potřeby. Prostřednictvím doučování, přípravy na přijímací a závěrečné zkoušky, jazykové přípravy a rozvoje klíčových kompetencí pomáhá program ve zdárném dokončení střední školy. Studenti v programu mají možnost si zažádat o finanční podporu ze Stipendijního fondu Gendalos a uhradit tak nutné studijní výdaje. V neposlední řadě se mohou mladí lidé zapojit do řady skupinových aktivit a setkání, kdy se setkají s dalšími studujícími a hosty z romské komunity i majority.

Vzdělávací program ročně spolupracuje se zhruba 70–80 studenty zejména z Jihomoravského kraje. Studenti Gendalos se zapojují také do chodu programu a celé organizace – působí jako dobrovolníci, stážisté, doučovatelé, realizují workshopy na školách, pomáhají organizovat kampaně a benefiční akce. Program jim umožňuje realizovat nápady – např. kampaň za zvýšení účasti mladých lidí u voleb.

Divé maky

Slovenská organizace Divé maky od roku 2005 aktivně vyhledává a podporuje nadané romské děti ze sociálně znevýhodněného prostředí v rozvoji vzdělání a talentu prostřednictvím vlastního stipendijního programu. Díky tomuto programu formuje budoucnost romských dětí, zlepšuje jejich společenské postavení a pomáhá vytvářet pozitivní vzory v jejich komunitách.

Snaží se o to, aby její aktivity, prezentace talentů a romské kultury pomáhaly budovat úspěšnou generaci Romů.

Stipendisté jsou podporováni dárci, kteří darují určitou částku konkrétnímu dítěti, aby tak podpořili jeho nebo její studium a rozvoj talentu. Je to jednoduchá cesta poskytování podpory, která umožňuje transparentní a efektivní využití finančních zdrojů. V současnosti je do stipendijního programu Divých maků zařazeno 38 studentů.

Divé maky organizují mnoho různých vzdělávacích a kulturních aktivit, událostí a projektů. Hlavní z nich jsou Letní akademie, festival Cikánský bašavel a různé umělecké workshopy. Letní akademie je pořádána každý rok pro stipendisty Divých maků, kteří na ní mají možnost rozvíjet své schopnosti a talent ve spolupráci se známými umělci. Výstupy z Letní akademie jsou poté prezentovány široké veřejnosti na festivalu Cikánský bašavel, což je mezinárodní jednodenní festival romského umění a kultury, který Divé maky organizují od roku 2009.

Subjective values foundation

Organizace Szubjektív Értékek Alapítvány (Subjective Values Foundation) byla založena v roce 2002. Primárním cílem jejího zakladatele bylo poukázat na rasismus a diskriminaci v Maďarsku. Dnes poskytuje příležitosti mladým lidem, aby mohli realizovat svoje kreativní nápady, které zdůrazňují kulturní diverzitu. Organizace také podporuje studenty ze znevýhodněných prostředí a prosazuje jejich sociální začlenění, řešení konfliktů vyvstávajících z nerovností, vytváření udržitelné společnosti a propagaci evropských idejí v Maďarsku. Podporuje občanskou participaci a aktivní zapojení do demokratického procesu.

Subjective Values Foundation spolupracuje s neziskovými i jinými organizacemi napříč Evropou a aktivně se podílí na mezinárodních projektech v oblasti vzdělávání a rozvoje osobnosti mladých lidí.

Závěr

ROMAS

Roma Students
& Artists for Society